

УДК 37.013.3:930.85(477)

Лариса Тимчук

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID ID 0000-0003-4678-2362

Юлія Мохірева

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID ID 0009-0005-0442-4518

Тетяна Батієвська

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID ID 0000-0003-3706-4406
DOI 10.24139/2312-5993/2025.03/419-436

БІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ОСВІТІ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НАРОДУ

***«І прийде час, коли один скаже: Слава Україні!,
а мільйони відповідатимуть Героям слава!»
(Степан Бандера)***

Стаття присвячена проблемі використання біографічних досліджень у освітньому процесі. У ній охарактеризовано потенціал біографічних досліджень в контексті збереження нематеріальної культурної спадщини народу, розкрито важливість їх використання у підготовці майбутніх фахівців мистецьких дисциплін. У процесі написання статті були застосовані загальнонаукові методи, що окреслюють загальну логіку пізнавального процесу та змістову спрямованість дослідження, джерелознавчі, які використовуються при вивченні наукових джерел та біографічних матеріалів, емпіричні, що були використані для збору фактичних даних. У статті зосереджено увагу на тому, що реалізація біографічних досліджень у процесі підготовки майбутніх фахівців мистецьких дисциплін, потребує в теоретичному аспекті всебічного окреслення, а в практичному – реалізації потенціалу таких досліджень в аспекті збереження культурної спадщини, як важливого наукового, інформаційного та освітнього ресурсу.

Ключові слова: біографічні дослідження, культурна спадщина, мистецькі династії, освітній процес, фахівці мистецьких дисциплін.

Постановка проблеми. Культура – душа нації, в ній наша сила, наш щит в боротьбі за самобутність. Вона трансформує історичний досвід у цінності буття, творчості та духу, формує світ людини за критеріями віри, правди і краси, пов'язуючи в єдине ціле минуле, сьогодення й майбутнє. Культура і війна – два діаметрально протилежні явища в історичному процесі розвитку людства, адже одне з них – це про творення й збереження, інше про руйнування й знищення. Питання охорони та збереження культурної спадщини України, залишених нам від попередніх поколінь надбань їх духовної та матеріальної діяльності, гостро постало в умовах широкомасштабної війни розпочатої російською федерацією проти нашої держави. Реалії

сьогодення свідчать, що метою агресора є не тільки окупація земель, фізичне знищення й підкорення, але й, насадження нам іншої ідеології, культури, мови, стирання історичної пам'яті, всього, що є фундаментом національної ідентичності народу. Влітку 2024 року Комітет з питань культури Парламентської асамблеї Ради Європи дійшов висновку, що російська федерація використовує «культурну чистку» як зброю у війні: «Парламентська асамблея вважає, що російська федерація в рамках широкої кампанії насильства використовує «культурну чистку» як інструмент війни з метою заперечити існування іншої культурної ідентичності та стерти її історичне коріння, цінності, спадщину, літературу, традиції та мову. Таке культурне стирання, навмисне та систематичне знищення, пограбування культурних цінностей є воєнними злочинами та злочинами проти людяності. Вони вказують на конкретний геноцидний намір знищити український народ не тільки фізично, а й, зокрема, через знищення української ідентичності та культури» (ПАРЕ: культурне стирання ідентичності українців).

Агресор вбиваючи, знищуючи, руйнуючи, намагається переконати весь світ, що нас – українців немає. А ми, переповнені люттю й жагою справедливості, в ці надскладні часи звертаємось до сили збереженої в генетичному «коді нації». З новою снагою починаємо відроджувати й активувати все, що ідентифікує нас як народ, складає нашу історичну та культурну спадщину. У цьому процесі важливим є повернення до джерел творення нашої ідентичності, самотутності, багатовікової історії, відродження нематеріальної культурної спадщини, щоб зберегти не втрачене, відновити зруйноване, відродити забуті імена, представити світу велич нових героїв.

З огляду на це, увиразнюється роль біографічних досліджень різних аспектів людського буття, здобутків їх духовної-матеріальної діяльності залишеної у спадок людству. **Біографічне дослідження** – це детальне вивчення біографічних матеріалів про життєвий шлях та досвід людини в різних контекстах розвитку. Особливістю біографічного дослідження є зосередження уваги на унікальних аспектах життя людини та суб'єктивному, особистісному підході до його опису (дитинстві, кар'єрі, історії кохання, наукового відкриття та ін.). Джерелами біографічних даних стають особисті документи (щоденники, мемуари, записки, нотатки, листи, фотографії, відеоматеріали, автобіографії, автобіографічних оповіді, описи, сповіді, автобіографічні анкети), а також художні твори, спогади, свідчення рідних, друзів, близьких, знайомих,

учнів, сподвижників, матеріали інтерв'ю, бесід, відео зйомок, газетних повідомлень, протоколів, заяв, результатів анкетувань та ін.

Такі дослідження зміцнюють ідею пріоритетної ролі особистості в історії людства. Вони є безцінним джерелом духовного та інтелектуального існування народу, що репрезентує вагомість свого внеску в світову скарбницю цивілізаційних надбань. Вивчаючи життя сучасників чи представників попередніх поколінь, аналізуючи їхні досвід, людина проектує певну систему суспільних духовно-культурних координат своєї діяльності, розвиває особистісну духовну опору, орієнтири власного життєвого шляху й самоствердження у світі.

Біографічні дослідження та збереження культурної спадщини – це два взаємопов'язані напрями, які відіграють ключову роль у збереженні історичної пам'яті, ідентичності народу та культурних цінностей. Звернення до біографічних досліджень, вивчення життєтворчості видатних діячів, вчених, педагогів, митців, наукове й, водночас, рефлексивне висвітлення їх життєвих історій, переконань, поглядів, ознайомлення з творчим доробком нині виступає важливим інструментом дослідження фактів та реконструкції феноменів педагогічної науки. Історична спадщина, представлена в іменах великої плеяди видатних діячів, гідних достойників, завжди і скрізь пропагується як предмет національної гордості, підтвердження спроможності й успішності нації серед інших народів та держав.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасні біографічні дослідження перебувають у стані трансформації, що відбувається впродовж останніх десятиліть під впливом різних суспільно-культурних змін та теоретико-методологічних процесів у гуманітаристиці. У науковому обігу почало застосовуватись нове поняття – «біографічний поворот», яким активно стали послуговуватися зарубіжні вчені у дослідженнях. Його прийнято використовувати стосовно процесів, які відбуваються в академічному просторі, пов'язаному із гуманітарними дослідженнями, як результат змін у комплексі сучасних досліджень життєдіяльності людини.

Українські вчені, які займаються проблемою використання біографічних досліджень в гуманітарних науках теж відмічають появу підвищеного інтересу до комунікативно-діалогічної інтерпретації біографічних знань та процесів. Так, вчена Ірина Іллівна Розман зазначає: «Сучасна епоха – це час біографічного буму, коли минуле осмислюється, оцінюється та порівнюється із сучасним крізь життєписи знакових або менш відомих постатей, які стали символами окремих

історичних періодів. Вони уособлюють переломні події розвитку народів і цивілізацій, внесли вагомий вклад у розвиток культури, освіти, науки та інших сфер суспільного життя» (Розман, 2020, с. 18).

Відомий український історик та бібліограф Володимир Іванович Попик зауважує: «Біографіці належить все більше місце у сфері освіти й виховання молодого покоління. І якщо у перші десятиліття незалежності йшлося про впровадження біографічних матеріалів у навчальний процес загальноосвітньої школи, перебудову вивчення гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти на засадах осмислення минулого крізь призму людської діяльності, постатей видатних діячів національної історії і культури, то нині ці процеси піднялися вже на значно більш високий якісний рівень. Надбання світової й вітчизняної біографіки широко використовуються нині у різноманітних культурологічних та політичних акціях в якості дієвої «м'якої гуманітарної технології», спрямованої на піднесення інтелектуального і духовного життя українського суспільства, його громадянську консолідацію» (Попик, 2021, с. 13-14).

Особливий інтерес у контексті нашого дослідження щодо застосування біографічних досліджень у педагогічній царині становлять наукові праці вчених Белміри Олівейри Буено (Bueno B. O.), професора з університету Сан-Паулу та професора Нормана Дензіна (N. Denzin) з Університету штату Іллінойс. Результати багаторічних досліджень цих учених доводять, що використання біографічних розвідок в освіті відіграє важливу роль у вихованні підростаючих поколінь. Вони сприяють розширенню меж використання якісних досліджень в науковому просторі, урізноманітнюють навчально-виховний процес особливою, творчо-рефлексивною атмосферою пізнання нового через переосмислення скарбниці безцінного особистісного досвіду накопиченого людством. Н. К. Дензін стверджує: «Вивчення життєвого шляху інших людей, його інтерпретація відгукується у дослідника бажанням переосмислення власного досвіду». Учений звертає увагу й на значимість у цьому процесі мотиваційного аспекту, який полягає в тому, що «...життя людей повинно досліджуватися й розглядатися в перспективі зацікавлень тих осіб, яких воно буде стосуватися» (Denzin, 2008, с. 257).

Цікавим, на нашу думку, щодо використання біографічних досліджень в педагогічній освіті є науковий доробок професора Б. О. Буено. Вчена встановила, що на початку XXI ст. в світовому освітньому просторі активізувалося використання біографічних досліджень. Вивчення

тенденції їх стрімкого поширення, зокрема, в педагогіці, дозволило вченим зафіксувати поворот від історичного (теоретичного) контексту біографічних досліджень до пріоритету їх соціально прикладного призначення. У своїх наукових розвідках Б. О. Буено зазначає, що в педагогічній науці це призвело до саморефлексивного повороту, в процесі якого знання аналізуються й «деконструюються» відповідно до суб'єктивної значимості. Таким чином, біографічні дослідження в освіті стали розглядатися як відповідь на соціальну потребу індивідуалізації суспільного життя, що характеризується зростанням значимості окремої особистості у суспільстві, розвитку її унікальних здібностей, інтересів, здатності людини визначати власну долю, обирати свій шлях, приймати відповідальність за свої рішення та дії.

Вченою було також виявлено, що в освітніх практиках багатьох розвинених країнах світу (Австралія, Велика Британія, Німеччина, США та ін.) окрім, ретельного вивчення біографій видатних діячів, почали проводити дослідження біографій працюючих учителів, їх життєвих, кар'єрних історій. Такі дослідження в освіті почали розглядатися як спроба задоволення вимог щодо осучаснення навчально-виховного процесу в школах. Вивчення історій життя та кар'єр учителів розглядається як певна відповідь на соціальний запит індивідуалізації та суб'єктивації суспільного життя, привернення уваги до проблем людей у сучасному суспільстві, до виявлення нових способів розуміння їх суб'єктності. Проведення біографічних досліджень в освітніх спільнотах було спрямовано, також, на пошук шляхів залучення до реалізації освітніх інновацій гідних, розумних і талановитих педагогів (Буено, 2018).

Таким чином, біографічні дослідження в освіті стали розглядатися як відповідь на соціальну потребу індивідуалізації суспільного життя, що характеризується зростанням значимості окремої особистості у суспільстві, розвитку її унікальних здібностей, інтересів, здатності людини визначати власну долю, обирати свій шлях, приймати відповідальність за свої рішення та дії.

Мета статті – охарактеризувати потенціал біографічних досліджень в контексті збереження нематеріальної культурної спадщини народу та розкрити важливість їх використання у вищій школі.

Методи дослідження. У процесі написання статті були використані загальнонаукові методи дослідження (аналіз, синтез, узагальнення), що окреслюють загальну логіку пізнавального процесу та змістову спрямованість нашого дослідження, джерелознавчі

(евристично-пошуковий, інтерпретаційний, нетнографічний), які використовуються при вивченні наукових джерел та біографічних матеріалів, емпіричні (бесіда, наративне інтерв'ю), що були використані для збору фактичних даних.

Виклад основного матеріалу. У сучасних реаліях серед численних важливих завдань, що постали у сфері вищої освіти є підготовка національно свідомих фахівців, педагогів, вихователів здатних забезпечувати патріотичну консолідацію українського народу, зберігати й примножувати духовно-матеріальні надбання, як ціннісне підґрунтя для посилення української громадянської ідентичності, згуртованості народу, єдності суспільства, подальшого розвитку України як цілісної та демократичної держави. Зараз воно набуває ключового значення у роботі вищих навчальних закладів, де здійснюється підготовка фахівців мистецьких дисциплін, які є безпосередньо залученими до створення та передачі духовно-матеріального культурного спадку народу, який маємо зберегти для нащадків.

Реалії сьогодення увиразнюють цінність біографічних досліджень, які стають важливою складовою освітньої, інформаційно-духовної скарбниці нематеріальної культурної спадщини українців. Учений в галузі біографістики В. І. Попик зауважує: «Немає сенсу заперечувати, що масиви зібраних і опублікованих у найрізноманітніших формах результатів біографічних досліджень, історико-біографічних даних у всьому світі належать до числа найбільш важливих національних гуманітарних інформаційних ресурсів. Вони не лише репрезентують історію та культуру певних народів і держав у іменах їхніх достойників, а й на загал формують своєрідний колективний портрет націй, великих соціальних груп, поколінь, відображаючи найістотніші риси та закономірності національного буття впродовж віків (Українська біографістика, 2008, с. 10).

На цей процес впливає цілий ряд різних чинників: зростає цікавість до життя як до явища, загострюється усвідомлення його цінності; розвиток технологій надає можливість поділитися життєвим досвідом, спонукає до роздумів як краще його виразити й розкрити; зростає інтерес до якісних досліджень в цілому. Це, в свою чергу, сприяє появі підвищеного інтересу до комунікативно-діалогічної інтерпретації біографічних процесів, особистого життя людини та актуалізує проблему застосування біографічних досліджень в різних аспектах людського життя.

Так, зокрема, Б. Робертс зауважує: «Це галузь, що швидко розвивається, є захоплюючою й стимулюючою. За допомогою її, дослідник прагне зрозуміти мінливий досвід та погляди людей на власне щоденне життя, на те, що вони вважають важливим і як це інтерпретують, як оцінюють своє теперішнє, минуле, як проектують майбутнє» (Roberts, 2002, с. 1).

У переважній більшості сучасних освітніх практик біографічні дослідження трактуються як аналіз життя особистості в певному контексті: особистісному, соціальному, творчому, професійному та ін. Такий підхід дає можливість дослідникам з різних точок зору вивчати фактори життєвого впливу на розвиток особистості й формувати свої уявлення та рефлексивні смисли. Джерелами біографічних даних стають особисті документи (щоденники, мемуари, записки, нотатки, листи, фотографії, відеоматеріали, автобіографії, автобіографічні оповіді, описи, сповіді, автобіографічні анкети), а також художні твори, спогади, свідчення рідних, друзів, сподвижників, матеріали інтерв'ю, бесід, відео зйомок, газетних повідомлень, протоколів, заяв, результатів анкетувань та ін.

Слід відмітити, що процес біографічного дослідження передбачає використання різних інтерпретаційних моделей, які орієнтують не стільки на виведення загальних пояснень і причинних закономірностей, скільки на розуміння суб'єктивного сенсу подій. Біографічне дослідження орієнтоване в першу чергу не на факти, а на оцінку їх значення для особистості. При цьому вірогідність інтерпретації залежить від зіставлення інформації отриманої з різних джерел, а також критичної оцінки власних повідомлень.

Як правило, увага зосереджується на конкретних аспектах: різні періоди життя, сім'я, родина, школа, друзі, вчителі, впливові постаті, знакові події, професійний шлях, міжособистісні стосунки, умови, що сприяли розвитку здібностей, обдарувань особистості, вплив сім'ї, оточення, соціально-культурного середовища у виявленні та розвитку здібностей, обдарувань особистості; роль навчальних закладів, вихователів, учителів у набутті нових знань, вдосконаленні умінь, розкритті талентів; значення особистісних ідеалів, цінностей, мотиваційних установок, сформованих комплексів. Біографічні дослідження уможливають визначення об'єктивних (сфери діяльності, контакти з іншими людьми, досягнення, звершення) й суб'єктивних (особистісний досвід, переживання, почуття, мрії, фантазії, стосунки й оцінки різних ситуацій) факторів розвитку особистості.

Цінність таких досліджень полягає в тому, що біографічні матеріали містять важливу, своєрідну інформацію, яка збирається у великій кількості з різноманітних джерел. Її використання дає дослідникові змогу переосмислити життєвий досвід особистості, уявити й спробувати зрозуміти якою була, як чинила, чим захоплювалась, про що думала, чому раділа. Це унікальна можливість, докладніше розкрити історії та факти людської долі, детальніше відтворити окремі події, особливості епохи та ін.

Біографічні дослідження сприяють не тільки інтелектуальному збагаченню, а ще й переосмисленню різних подій власного життя завдяки ознайомленню з індивідуальним досвідом людини в різних життєвих колізіях та обставинах. Допомагають досліднику розуміти та встановлювати взаємозв'язки між індивідуально-психологічними й соціальними факторами впливу на розвиток особистості (що сприяло розвитку чи пригнічувало, об'єднувало чи розділяло, звеличувало чи нищило, гартувало дух, вселяло віру, підтримувало надію, зберігало любов та ін.).

Біографічні дослідження стають важливою складовою нематеріальної історико-культурної спадщини народу, джерелом, що живить і наповнює його ідентичність. Досліджуючи життєвий шлях людини, ми дізнаємося й про те, що відбувалося в даний історичний період у суспільстві, оточенні, можемо зрозуміти як трактувалися, переживалися ті чи інші суспільні події, соціальні виклики, особисті випробовування. В ході проведення біографічних досліджень використовується міждисциплінарний підхід, залучаються знання з історії, психології, соціології, мистецтвознавства та літературознавства. У процесі їх проведення виявляються важливі як індивідуальні, так і загальні сенси людського буття.

Реалізуючи біографічні дослідження у процесі підготовки майбутніх фахівців мистецьких дисциплін, важливо в теоретичному аспекті всебічно окреслити, а в практичному – реалізувати потенціал та завдання таких досліджень, як важливого наукового, інформаційного, культурно-просвітницького та освітнього ресурсу. Напрацювати дієві методичні рекомендації щодо його впровадження у підготовку майбутніх педагогів. Їх використання повинно ставити перед собою завдання не тільки виконання студентами освітніх творчих проєктів, проведення дослідницької та інформаційно-просвітницької роботи, спрямованої на отримання та поширення біографічних знань, а ще й

ретрансляцію через цей процес цілого спектру ідей, на яких зосереджена увага сучасних вчених-біографістів:

- нерозривної причетності наших співгромадян до творення держави, історії, культури Батьківщини, органічного особистісного зв'язку кожного українця з досвідом, спадщиною, інтелектуальними, духовними надбаннями та боротьбою минулих поколінь і наших сучасників, цінності життєвого досвіду кожної людини;

- давності й оригінальності національних традицій, органічності та самодостатності України серед інших народів та держав як невід'ємної складової людської цивілізації;

- необхідності всебічного розкриття людського потенціалу України крізь віки, повернення до її національного пантеону численних імен співвітчизників, яким належить внесок у історичний та культурний розвиток інших народів та держав;

- важливості сприйняття національної історії та культури як цілісності у всьому розмаїтті її контраверсійних виявів, неприпустимості відкидання відповідно до скороминучої політичної кон'юнктури окремих історичних пластів і пов'язаних з ними імен, а у той же час – потреби глибокого переосмислення їх з позиції національних інтересів і здобутого суспільством досвіду;

- необхідності збирання і поширення біографічної інформації в умовах війни з метою формування масивів документальних свідчень про воєнні події, долі військових, біженців, вимушених мігрантів як уроку пам'яті для майбутніх поколінь;

- важливості вшанування, увіковічення пам'яті про героїв, жертв війни у найрізноманітніших формах, засобах суспільної інформаційної комунікації – у друкованих виданнях, відео-, аудіо- записах, інтернет-ресурсах, соціальних комунікаціях, шляхом створення візуальних об'єктів (у просторі), організації інформаційних заходів та подій.

- напрацювання і реалізації нових дієвих форм використання біографічних матеріалів у навчальній та виховній роботі, комунікаціях з різними віковими та професійними аудиторіями, зокрема, використання біографічної літератури та інформації для заохочення дітей та молоді до усвідомлення і розкриття власного креативного потенціалу, самореалізації особистості;

- заохочення широкого громадянського загалу, людей різних поколінь і рівня освіти до самостійної/аматорської біографічної/автобіографічної творчості, збирання родинних хронік,

«записування життя» (Life writing) з метою самоаналізу, психологічної/терапевтичної роботи над збереженням і духовним збагаченням, саморозвитком особистості (Педагогічна біографіка про національно-патріотичне виховання дітей і молоді: ідеї, концепції, практики, 2008, с. 64-65).

Розглянемо один з можливих напрямів проведення біографічних досліджень у процесі підготовки майбутніх фахівців мистецьких дисциплін. В контексті збереження нематеріальної культурної спадщини, увиразнюється роль біографічних досліджень українських мистецьких родин, що зберігають, плекають, розвивають і передають традиції народу. Використання досліджень такої тематики може відіграти важливу роль у професійній підготовці фахівців, діяльність яких має велику соціальну значущість і займає чільне місце у формуванні національної свідомості, збереженні історичної пам'яті, мистецької та духовної культури українського суспільства.

Співзвучними до наших міркувань є слова вченого в галузі біографістики В. І. Попика, який зауважує: «Значення біографічних інформаційних ресурсів для обґрунтування та підтвердження національної ідентичності, тягlosti національної історії, органічного спадкового зв'язку сучасності з минулим, а отже, для утвердження патріотичної свідомості та громадянської солідарності, відчуття власної причетності людини-громадянина до історії та культури свого народу, важко переоцінити» (Українська біографістика, 2008, с. 10).

Вагомим чинником збереження національної ідентичності, передачі традицій, прищеплення любові до мистецтва, розуміння важливості творчої праці, віри в себе та єдності у досягненні мети виступають мистецькі династії. Феномен мистецької династії таїться у зв'язку між багатьма поколіннями однієї родини та сукупності певної генетичної інформації, творчої взаємодії, що має вплив на формування специфічних здібностей її представників й передається наступникам. Мистецьку династію можна трактувати як систему особистісних та колективних цінностей, що формуються на досвіді, традиціях минулого, які реалізуються в сучасному й спрямовуються в майбутнє.

Мистецька династія передаючи знання, традиції навички від покоління до покоління відіграє ключову роль у становленні особистості. У ній створюється особливе середовище, де мистецтво стає невід'ємною частиною життя формуючи естетичні смаки, цінності, творчі здібності та розуміння культурної спадщини. Саме через

долучення до мистецтва тут відбувається розвиток, творення, пошук самого себе, свого життєвого покликання, самовдосконалення.

Змалечку спостерігаючи за роботою батьків, дідусів, бабусь у них навчаються, набувають умінь виражати свої думки та емоції через мистецтво, переймають техніки, стилі та секрети майстерності. Мистецьке середовище й мудре оточення в ньому сприяє розвитку творчих здібностей, формуванню свого власного стилю, бажанню експериментувати з різними мистецькими техніками, вчить бачити красу навколо, помічати та цінувати її у повсякденному житті. Мистецькі династії часто є хранителями традицій та культурної спадщини певного регіону чи напряму мистецтва, оскільки зберігають, популяризують культурні надбання та цінності, передаючи їх наступним поколінням.

Культуролог, етнограф Володимир Данилейко наголошував, що мислити потрібно не роками, а родами. Людей в Україні об'єднували не лише сімейні зв'язки, але й вид занять, яким займалася родина. Тому, так багато в нас Коваленків і Ковальчуків, Бондарів і Бондаренків, Шевчуків і Шевченків, Ткачів, Гончарів, Маляренків. Характерним було, та є і зараз, існування творчих династій в мистецтві як в Україні, так, зокрема, й на Полтавщині.

Дуже різноманітною, але цільною за силою духу, виступає творчість таких українських мистецьких династій: Боровиків, Кричевських, Самарської-Вакуленків, Альошкіних-Старух, Борисенків-Біликів, Бабенків, Пілюгіних, Пошивайлів, Іванюків-Корф та ін.

Відомою мистецькою династією з Полтавщини є родина іконописців, уродженців м. Миргорода, вихідців із козацько-священниківського стану – Боровиків, які жили у XVII-XVIII ст. Засновник династії Лука Боровик, служив у Миргородському полку, належав до козацької старшини, писав ікони для церков Миргородщини. Сини Луки Боровика та рідні брати займалися малярством, малювали образи для церков Миргородщини та для приватних осіб. Один із синів – Володимир Лукич – всесвітньо відомий Володимир Боровиковський живописець, літограф (Полтавіка. Полтавська енциклопедія, 2015, с. 148).

Потужним в світове мистецтво є внесок роду Кричевських. Василь Кричевський – український художник, архітектор, графік, засновник українського модерну, один із засновників Київської академії мистецтв. Він є автором національного герба України та перших українських грошових банкнот. Найбільш відомий його твір – будинок Полтавського

губернського земства (зараз – Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського). Кричевський Федір (молодший брат Василя) – відомий український художник-модерніст, живописець, графік, педагог. Серед їх нащадків також є митці.

Всесвітньовідомим є рід Пошивайлів з Опішні Полтавської області. Пошивайли – це родина майстрів художньої кераміки, відома ще з XVIII ст. Її представники виготовляли традиційний кухонний, столовий і святковий (череп'яний, полив'яний), зооморфний посуд, дитячі іграшки і статуетки (Полтавіка. Полтавська енциклопедія, 2015, с. 501).

Найбільш відомі з роду Пошивайлів, керамісти – подружжя Гаврило і Явдоха Пошивайло, їх син Микола, хоча керамікою займалися й інші члени родини. Гаврило Пошивайло (1909-1991) – заслужений майстер народної творчості України, ремеслу навчався у батька й у місцевій керамічній школі. Стійко дотримувався усталених місцевих традицій у виготовленні вжиткового посуду, скульптурних композиціях, іграшці, дитячому посуді «монетці». Явдоха Пошивайло (1909-1994) розмальовувала керамічні вироби свого чоловіка, сама ліпила іграшки. Син Гаврила і Явдохи, Микола Пошивайло (1930-2017) – заслужений майстер народної творчості України. Мистецтву кераміки навчався в батька. Виготовляв широкий асортимент традиційного посуду (горщики, глечики), керамічну скульптуру, створював сюжетні композиції.

Серед членів роду Пошивайлів не лише майстри-гончарі, але й поціновувачі мистецтва кераміки, дослідники, зберігачі-охоронці української національної спадщини. Олесь Пошивайло – (син Миколи та онук Гаврила й Явдохи Пошивайло) – директор Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, генеральний директор Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішні, доктор історичних наук, професор. Юрій Пошивайло – (син Миколи та онук Гаврила й Явдохи Пошивайло) – гончар, скульптор, фотохудожник. Ігор Пошивайло, також, із роду відомих опішнянських гончарів, він – український етнолог, керамолог, музеолог, кандидат історичних наук, директор Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції гідності, громадський діяч.

Іванюки – родина із міста Пирятин, Полтавської області. Старше покоління – подружжя Іванюки, Олексій та Оксана, живописці, закінчили Кримське художнє училище імені М. Самокиша. Молодше покоління – їх син Олексій молодший та невістка Наталія Корф-Іванюк, онук.

Якщо творчість старшого покоління – живописні полотна, де відчувається вплив кримської школи живопису, то Олексій-молодший та Наталія Корф-Іванюк активно шукають і втілюють себе в різноманітних формах сучасного мистецтва. Вся родина плідно працює, систематично подає на огляд публіки свої твори. Особливо, Наталія, яка завжди є активною учасницею всеукраїнських, міжнародних виставок та пленерів. Члени родини – учасники численних проєктів, виставок, також мають спільні родинні вернісажі (Полтавіка. Полтавська енциклопедія, 2015, с. 496).

Активним дослідником мистецьких родів Полтавщини є Віталій Ханко, який і сам є частиною давнього козацького роду, представники якого є митцями або дослідниками мистецтва. Так, Віталій Ханко – мистецтвознавець, бібліограф, музейник, викладач, заслужений працівник культури України, член Національної спілки художників України (НСХУ) та Національної спілки майстрів народного мистецтва України (НСМНМУ), міжнародної асоціації арт-критиків. Він є автором більше 1700 публікацій (книг, альбомів, каталогів, буклетів виставок, бібліографічних реєстрів, покажчиків, статей у наукових збірках, альманахах, періодиці), які були присвячені мистецтву, храмовій архітектурі, діячам культури і мистецтва, меценатам та виходили друком в Україні та за кордоном (Полтавіка. Полтавська енциклопедія, 2015, с. 587). Саме із кропітких досліджень Віталія Ханка ми дізнаємося, наскільки багато було на Полтавщині мистецьких династій серед художників, керамістів, вишивальниць та ін.

Мистецтвознавцем, керамологом, видавцем, членом НСХУ та НСМНМУ є й син Віталія Ханка – Остап Ханко. Остап досліджує історію українського народного мистецтва (гончарство, килими, писанки, гутне скло), творчість українських художників (графіка, декоративно-ужиткове мистецтво, малярство, скульптура). Є автором понад 200 мистецтвознавчих праць (Полтавіка. Полтавська енциклопедія, 2015, с. 598).

Духовна міць та мистецьке натхнення, що закарбовані в славних родинних традиціях, плекаються і на кафедрі образотворчого мистецтва Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Тут, також, працюють або працювали мудрі наставники, талановиті мистці, які є представниками мистецьких династій та мистецьких родин. З великою шаною та повагою коротко представимо їх.

Доцент кафедри образотворчого мистецтва, член національної спілки художників України – Олександр Тарасенко був видатним

художником і педагогом, неперевершеним майстром рисунку та живопису, засновником полтавської школи академічного мистецтва. О. Тарасенко був палким патріотом України і великим Воїном. В перші години війни проти російських загарбників записався снайпером до лав територіальної оборони, загинув унаслідок важкого осколочного поранення. Свій твердий і непримиримий до ворогів України характер успадкував від свого старшого родича, рідного дядька – легендарного генерала Петра Григоренка, одного із засновників Гельсінської групи.

Олександр Тарасенко був дбайливим господарем і сім'янином, закоханим у свій маленький «рай» на Диканщині. Врожайами (яблуками, сливами, виноградом, гарбузами) щедро ділився зі студентами та колегами, поповнював натюрмортний фонд кафедри. Митцями та викладачами Полтавської дитячої художньої школи імені С. Пашинського є дружина Валентина та син Андрій. Він має сотні учнів, які згадують свого вчителя з великою вдячністю і теплом, згадують його «Я завжди пам'ятають його іскрометне почуття гумору, благородство і силу...

Серед найбільш відомих творів Олександра Тарасенка – пейзажі «Азовський степ» (2008), «Корпусний парк» (2007), «Писарівщина. Саги» (2011), «Перед негодою. Олєфірщина» (2008), «Бахчисарайська ущелина» (2011); портрети – «Портрет заслуженого працівника освіти, доктора технічних наук, професора Олексія Горика» (2018), «Жіночий портрет» (1993).

Впродовж довгих років на кафедрі образотворчого мистецтва працює Віктор Бабенко – художник, культуролог-аналітик, самобутній митець Полтавського терену, краєзнавець-аматор і дослідник Полтавської минувшини член національної спілки художників України, автор художніх творів різного спрямування. Неодноразово експонував власний доробок на міжнародному, державному та регіональному рівнях. Як викладач дисциплін образотворчого циклу, вже більше тридцяти років, активно впроваджує традиційну мистецьку школу в контексті реалій сучасності.

Віктор Бабенко на кафедрі образотворчого мистецтва викладає такі предмети, як «Історія культури», «Основи кольорознавства», «Основи перспективи», «Педагогічний малюнок», «Пластична анатомія», «Рисунок», «Практика художніх експозицій». Автор живописних і графічних творів, посвячених буддизму, язичництву, протослов'янській міфології, історії Індії, Стародавнього Єгипту, княжій та козацькій Україні. Серед творів Віктора Бабенка – «Панорама фортеці

Полтави 1712 р.» (2017), «Створення світу» (2004), «Микола Гоголь» (2015), графічний цикл робіт «Слов'янський пантеон» (1999), малярська серія «Стара Полтава» (2003). Він автор праць «Феноменологія міфа. Спроба деструктивного аналізу», «Логіка культури. Елементарне введення в культурознавство», «Феномен національної еліти».

Любов до мистецтва, до захоплення краєзнавством, до дослідницької кропіткої роботи Віктора Савелійовича долучив його батько, Савелій Бабенко – фотограф, краєзнавець, пошановувач старовини, бібліофіл.

Дружина Віктора Бабенка Наталія Асташова – вчитель-новатор, багато років працювала вчителем трудового навчання, керівником студії «Кераміка» на базі ЗОШ № 3 м. Полтави. В своїй діяльності завжди поєднує творчість і педагогіку. Бажання навчати дітей у Наталії Євгенівни – ще з дитинства, адже захопливо спостерігала, як її мама, вчитель, навчала дітей історії. Наталія Асташова у своїй педагогічній діяльності застосовує ефективні форми роботи з учнями, її вихованці розробляють сучасні проекти, дотримуються всіх етапів проектування: від ідеї, творчого задуму, ескізування до готового продукту та виставки або презентації. Студійці Н. Асташової глибоко занурюються в історичну тематику (давній Шумер, Трипілля, стародавній Єгипет, антична Греція, Крит, Індія, Китай, Японія, доколумбові цивілізації) і створюють композиції з власним розумінням суттєвих аспектів ментальності як інших народів, так і мудрість і високі естетичні традиції українського народу.

Активна та творча і донька Асташової та Бабенка – Світлана, теж має відношення до творчо-креативної індустрії. Світлана Асташова є засновником, автором і видавцем українського журналу «Колізей», який розповідає про успішних людей, їх життєві історії та досягнення.

На кафедрі образотворчого мистецтва працює її випускниця – Олена Перепелиця, яка є цікавим графіком, ілюстратором книжок для дітей, дизайнером друкованої продукції, викладачем дисциплін образотворчого циклу. Олена досліджує питання формування художньо-графічних умінь майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Викладає «Композицію», «Живопис», проводить практики з пленеру. Олена Перепелиця автор таких графічних творів, як «Чай на траві» (2000), «Осінній натюрморт» (2002), серії «Церкви Полтавщини» (2009), триптиха «Місячне диво» (2008), ілюстрацій до збірки оповідань Петра Дениска «Казки для Іванка» (2010), до збірки творів Надії Гринь «Барви року» (2010); автор обкладинок до наукових збірок ПНПУ імені

В. Короленка, автор численних афіш до різних подій, які відбуваються як на кафедрі образотворчого мистецтва, так і в університеті, автор марок, друкованої сувенірної продукції тощо.

Крім університету, де Олена здобула фах вчителя образотворчого мистецтва, професійні навички дизайнера-графіка доньці передає її батько, Олег Перепелиця. Він відомий полтавський художник-графік, член НСХУ, автор плакатів, фірмових знаків, логотипів, шрифтів, художніх проектів для друку, інтер'єрів та екстер'єрів будівель. Олег Перепелиця закінчив ХХПІ, багато років працював в художньому комбінаті Спілки художників України, а з 1995 року працює в редакції журналу «ДентАрт».

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Введення біографічних досліджень у процес підготовки фахівців мистецьких дисциплін активізує творчий потенціал студентів, відновлює історичну пам'ять про людей, які творили історію країни й вносять у сьогоденні вагомий внесок у розвиток і збереження національної ідентичності та культури українського народу. Важливість їх використання полягає в тому, що біографічні дослідження:

- дозволяють зберегти інформацію про видатних постатей, їхній життєвий шлях, діяльність та внесок у різні галузі культури – мистецтво, науку, державотворення тощо;

- сприяють створенню колективної пам'яті про національних героїв та діячів, що зміцнює почуття національної єдності та самобутності українців;

- допомагають зберегти нематеріальну культурну спадщину, таку як усні традиції, обряди, знання та практики, пов'язані з певними особистостями;

- слугують джерелом для створення навчальних програм, публікацій, музейних експозицій, що поширюють знання про культурну спадщину серед широкої аудиторії;

- забезпечують передачу культурного досвіду та цінностей від покоління до покоління, що є запорукою збереження й подальшого розвитку культури.

Реалізація студентами біографічних досліджень про українські мистецькі династії не тільки накопичує цінний культурно-історичний та освітній контент, сприяє збереженню та популяризації певних цінностей, народних традицій, а ще й урізноманітнює навчальний процес особистісно цінною інформацією, науковим та творчим

пошуком, робить його більш атрактивним. Їх використання є важливим чинником для створення духовно-матеріального культурного спадку як ціннісного підґрунтя для посилення української громадянської ідентичності, національного самоусвідомлення, переосмислення та винесення уроків з історичного минулого та того, що переживаємо в сьогоденні. Результати біографічних досліджень можуть стати не тільки важливим інформаційним ресурсом, а й унікальним документальним біографічним архівом, який зберігатиме надзвичайно масштабний, яскравий, багатогранний діапазон імен наших сучасників, активних учасників подій, творців багатівікової історії та культури України.

Подальшого вивчення потребує проблема формування вітчизняної історико-меморіальної, культурологічної біографічної інформації, створення освітнього контенту, необхідного для утвердження сучасного людиноцентричного розуміння історії та його використання в професійній підготовці майбутніх педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

- ПАРЕ: культурне стирання ідентичності українців. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3879168-pare-stiranna-kulturnoi-identichnosti-ukrainciv-castina-rosijskoi-kampanii-genocidu.html> (PARE: cultural erasure of Ukrainian identity. Access mode: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3879168-pare-stiranna-kulturnoi-identichnosti-ukrainciv-castina-rosijskoi-kampanii-genocidu.html>).
- Педагогічна біографіка про національно-патріотичне виховання дітей і молоді: ідеї, концепції, практики : зб. матеріалів ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. участю (13 трав. 2024 р., Київ). Вінниця : ТВОРИ (*Pedagogical biography on national-patriotic education of children and youth: ideas, concepts, practices*: collection of materials of the IX All-Ukrainian scientific-practical conference on the history of education with international participation (May 13, 2024, Kyiv). Vinnytsia: WORKS).
- Полтавіка. Полтавська енциклопедія (2015). Том 9. Образотворче і декоративне мистецтво. Полтава: «Полтавський літератор» (*Poltavika. Poltava Encyclopedia* (2015). Volume 9. Fine and decorative arts. Poltava: "Poltava writer").
- Попик, В. І. (2021). *Біографіка : феномен культури і науки, інформаційний ресурс суспільства* : монографія. К. (Порук, В. І. (2021). *Biography: a phenomenon of culture and science, an information resource of society*: monograph. K.).
- Розман, І. І. (2020). *Педагогічна біографістика: навчальний посібник*. РІК-У (Rozman, I. I. (2020). *Pedagogical biographical studies: a textbook*. RIK-U).
- Українська біографістика = *Biographistica Ukrainica* (2008). К., Вип. 4.
- Bueno, O. P. (2018). *Biographical Approach in Education*. Oxford Research Encyclopedias. Education. Publ. online: DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.3>.
- Denzin, N. K. (2008). *The landscape of qualitative research*. Sage Publications
- Roberts, B. (2002). *Biographical research*. Open Univ. Press

SUMMARY

Tymchuk Larysa, Mokhirieva Yulia, Batievska Tetiana. Biographical research in education as a means of preserving the intangible cultural heritage of the people

The article is devoted to the problem of using biographical research in the educational process. It characterizes the potential of biographical research in the context of preserving the intangible cultural heritage of the people, reveals the importance of their use in the training of future specialists in artistic disciplines. In the process of writing the article, general scientific methods were used that outline the general logic of the cognitive process and the content orientation of the research, source methods that are used in the study of scientific sources and biographical materials, empirical methods that were used to collect factual data. The article focuses on the fact that the implementation of biographical research in the process of training future specialists in artistic disciplines requires a comprehensive outline in the theoretical aspect, and in the practical aspect - the realization of the potential of such research in the aspect of preserving cultural heritage, as an important scientific, informational and educational resource.

Key words: *biographical studies, cultural heritage, artistic dynasties, educational process, specialists in artistic disciplines.*